Sámi allaskuvla
Sámi University of Applied Sciences

SÁMI LOHKANGUOVDDÁŠ
SAEMIEN LOHKEMEJARNGE
SÁME LÅHKÅMGUOVDÁSJ
NASJONALT SENTER FOR SAMISK I OPPLÆRINGA

Kunnskapsdepartementet

0030 OSLO

Din dáhton:	Din ref.:	Min dáhton:	Min ref.:	Áššemeannudeaddji:
		20.12.2021	21/00886-1	Karen Inga Eira karenie@samas.no

HØRINGSSVAR: FORSLAG TIL NY OPPLÆRINGSLOV OG ENDRINGER I FRISKOLELOVEN

Sámi lohkanguovddáš - Sáme låhkåmguovdásj - Saemien lohkemejarnge – Nasjonalt senter for samisk i opplæringa viser til Kunnskapsdepartementets utsendte forslag til ny opplæringslov og endringer i friskoleloven, som er på høring fram til 20.12.2021. Senteret har gått gjennom forslaget, og her er vårt høringssvar.

Sámi lohkanguovddáš – Sáme låhkåmguovdásj – Saemien lohkemejarnge – Nasjonalt senter for samisk i opplæringa (SL) arbeider vidt for å fremme muntlig og skriftlig bruk av samisk i befolkningen. Senteret skal bidra til at barn, unge og voksne kan få en likeverdig og tilpasset opplæring av høy kvalitet i og på samisk. Senteret arbeider spesielt innen hovedområdene muntlig språkutvikling og lese- og skriveopplæring i og på nord-, lule- og sørsamisk, og har urfolksperspektiv i all virksomhet. Det er et hovedanliggende for oss å bidra til kvalitet i samiskopplæringen gjennom hele opplæringssystemet, fra barnehage til høyere utdanning. Vår uttalelse vil derfor ha fokus på lovforslagets virkninger for samiske barns og unges opplæring.

Rett til opplæring i og på de samiske språkene

Generelt er vi positive til at rettigheter og plikter for samiske elever er lagt inn i opplæringsloven der bestemmelsene naturlig hører hjemme, og ikke blir skilt ut som et eget kapittel. Det vil føre til at flere blir klar over rettigheter denne elevgruppen har.

Vi støtter i hovedsak departementet i å videreføre dagens lovgivning om rett til opplæring i og på de samiske språkene i grunnskolen og rett til opplæring i samisk i videregående opplæring. Vi mener likevel at mange av forslagene er for svake, og bidrar ikke til å utvikle samisk opplæring i stor nok grad. En del forslag er ikke med som vi mener at bør være med for å styrke samiskopplæringa.

Vi støtter forslaget om å videreføre at alle elever i forvaltningsområdet for samisk språk etter Sameloven har rett til opplæring i og på samisk. Høsten 2021 har Samelovens språkregler vært på høring, hvor det blant annet ble foreslått at kommunene som tilhører forvaltningsområdet for samisk språklov skal defineres i tre ulike kommunekategorier etter bl.a. størrelse på samiskspråklig befolkning, eller om det er en bykommune med særskilt ansvar for samisk språk. Disse kommunene vil ha ulik plikt til å tilby tjenester på samiske språk til befolkninga. I forslaget til ny opplæringslov er det ikke satt inn differensiering. Dette er bra. Vi mener det er viktig at alle elever som i dag har rett til opplæring i og på samisk beholder rett til opplæring i og på samisk uavhengig av hvilken kategori i Sameloven kommunene eventuelt velger. Vi mener at alle kommunene som allerede er, eller etter hvert kommer inn i språkkommuneordningen, skal ha plikt til å gi opplæring i og på samisk til de elevene som ønsker det. Vi støtter derfor også at kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk skal kunne gi forskrift om at alle elevene skal ha opplæring i grunnleggende ferdigheter i samisk og opplæring om samisk kultur. Begrepet "grunnleggende ferdigheter i samisk" er riktignok vagt, og man bør konkretisere dette. Det ville selvfølgelig være naturlig å ta utgangspunkt i de allerede fastsatte læreplanene i samisk.

Vi støtter også at de samiske elevene har individuell rett til opplæring i samisk utenfor forvaltningsområdet. Vi er også enige med departementets forslag om at ikke-samiske elever som har hatt opplæring i samisk som første- eller andrespråk i grunnskolen, skal sikres en rett til å fortsette med opplæring i samisk i videregående opplæring. Videre er det bra at opplæring i samisk som førstespråk (normalt) kan kombineres med opplæring i norsk etter læreplanen for elever med samisk som førstespråk, men at elever som ønsker det kan få opplæring etter den ordinære læreplanen i norsk. Vi ber departementet vurdere å ta dette punktet inn i lovteksten, slik at alle er klar over denne muligheten. Vi mener at retten til fritak fra opplæring i sidemål (det andre norske skriftspråket) er for utydelig i lovverket. Fritaket bør tydeliggjøres i selve loven og ikke i en eventuell forskrift.

Det foreslås å ikke videreføre hjemmel til forskrift om at visse videregående skoler skal tilby opplæring i eller på samisk. Vi mener det derimot er viktig å videreføre denne hjemmelen, slik at videregående skoler også utenom statlige samiske videregående skoler skal ha muligheten for dette. Vi ser at befolkningsforflytninger for eksempel fra distriktskommuner til byer eller andre vekstkommuner, men også at videregående skoler får et større inntaksområde på grunn av skolenedleggelser. Det blir derfor etter hvert blir større samiske elevgrupper i kommuner (både bykommuner og andre kommuner) og videregående skoler som tidligere ikke har hatt så store samiske befolkninger eller elevgrupper. En slik hjemmel vil derfor kunne bli gjeldende for enkelte videregående hvor det etter hvert kan befinne seg større samiske elevgrupper som ønsker dette.

Vi støtter forslaget om å lovfeste rett til opplæring i samisk for voksne samer i grunnskolen og videregående opplæring, og rett til opplæring på samisk når det er nødvendig for at voksne samer

skal få forsvarlig grunnskoleopplæring. Det er imidlertid altfor svak formulering at retten til opplæring på samisk gjelder "når det er nødvendig for at voksne samer skal få forsvarlig grunnskoleopplæring". Det er fare for at det blir subjektive vurderinger av hva som er forsvarlig grunnskoleopplæring, så her bør det minimum finnes veiledere for hva som skal vurderes i den sammenheng.

Elevantall for opplæring i og på samisk i grunnskolen

Departementet foreslår i § 3-2 Opplæring i og på samisk i grunnskolen, å videreføre kravet om at det skal være minst 10 elever i en kommune utenfor forvaltningsområdet for samisk språk som krever opplæring i og på samisk, for å få det. Vi mener dette antallet er for høyt og må senkes til tre elever, slik det er foreslått i både Hjertespråket NOU 2016:18, og som bl.a. Sámi allaskuvla har støttet.

Vi viser, i likhet med Sámi allaskuvla, til at det i mindre kommuner utenfor forvaltningsområdet vil være ganske umulig å klare å samle minst ti elever. Dette gjelder både i nord-, sør- og lulesamiske områder, og kommuner med lite elevtall ellers. Det vil derfor være formålstjenlig å redusere minstekravet. Dagens lov ikke gir en reell revitalisering for de samiske språkene lulesamisk og sørsamisk. Lovforslaget vil fullstendig umuliggjøre revitalisering av umesamisk, pitesamisk og østsamisk i Norge. Små elevgrupper på fem elever kan bidra til å revitalisere et helt språk. Dagens terskel vanskeliggjør språksituasjonen for alle samiske språk. Primært støtter vi derfor Sametingets krav om at retten til opplæring i og på samisk skal være en individuell rett, både innenfor og utenfor samiske forvaltningsområder, og være uavhengig av antall elever i kommunen som ønsker slik opplæring. Sekundært støtter vi forslaget i Hjertespråket NOU 2016:18 om å redusere minstekravet fra ti til tre elever. Dette vil gi elevene anledning til å praktisere og lære mer samisk også i andre fag.

Når det gjelder retten til å få opplæring på samisk i to andre fag, hadde opplæringslovutvalget foreslått et minstekrav på tre elever innenfor kommunen. Det er viktig at barn får tilbud om opplæring på samisk i flere fag, for å sikre god språkutvikling og gi mulighet for å drive språkopplæring etter sterke språkmodeller. Vi mener derfor at man må lovfeste rett til å få tilbud om opplæring i minimum to fag i tillegg til samisk, og at denne retten bør være en individuell rett. Det er ikke rett at barns rettighet til opplæring på sitt språk skal være avhengig av andres valg. Dette tilbudet vil være et minimumstilbud når det ikke er mulig å opprette en egen samisk klasse. Så lenge samiskopplæringa ikke er obligatorisk i skolen, så må det legges til rette for at alle som har rett til samiskopplæring får opplæring etter sterke språkopplæringsmodeller, slik dette vil være en måte å gjøre det på.

Opplæring i to samiske språk

Det er ikke foreslått at samiske elever skal få rett til opplæring i to samiske språk. Vi støtter både Sametinget og andre høringsinstanser som mener at samiske elever bør ha rett til opplæring i to samiske språk. I mange familier har foreldrene ulike samiske språk, som f.eks. at den ene forelderen har nordsamisk som sitt språk, mens den andre forelderen har lule- eller sørsamisk. Det er viktig at eleven får tilgang til begge språk uten å måtte velge mellom dem. Språk er viktig både for elevens egen identitet, og for å kunne opprettholde tilhørigheten til begge språk og kulturer. Dette er også viktig for at barnet skal kunne holde kontakt med begge sider av slekten. Vi mener i likhet med

Sametinget at det må komme eksplisitt til uttrykk i opplæringsloven at samiske barn har rett til opplæring i to samiske språk. Vi støtter også Sametinget i at opplæringsloven må åpne for opplæring i alle samiske språk i Norge – også pitesamisk, umesamisk og skoltesamisk.

Elevens valg om de ønsker opplæring i og på samisk

I rapporten *Samiske tall forteller 14*, i artikkelen «Den samiske lekkasjen i grunnskulen» (Vangsnes 2021) viser Vangsnes hvordan det skjer et omfattende tap av elever fra påbegynt samiskundervisning i grunnskolen og i videregående skole. I løpet av skoleløpet slutter mange elever med opplæring i samisk. Dette elevtapet blir omtalt som «den samiske lekkasjen», og berører alle de tre samiske språkene (nordsamisk, lulesamisk, sørsamisk). For å motvirke denne «lekkasjen», mener vi at det er et generelt behov for flere ulike tiltak for å gjøre det attraktivt og motiverende å fortsette med samiskfaget. Noe av dette bør gjøres i Opplæringsloven, mens andre tiltak vil være på forskriftsnivå eller andre tiltak.

Vi er uenige i departementets forslag om å videreføre dagens regel om at elever fra 8. trinn selv velger om de ønsker opplæring i og på samisk (§3-2). Vi anerkjenner at elevenes rett til selvbestemmelse er tungtveiende, og vi ser at dette er en parallell til §3-1 om elevenes rett til valg mellom bokmål og nynorsk på 8.-10. trinn. Det er imidlertid noen viktige forskjeller: Både bokmål og nynorsk er målformer av majoritetsspråket norsk, og har en sterk stilling i elevenes omgivelser uavhengig av hvilken målform som velges. Her er det også bare snakk om valg av skriftspråk. Elevene vil likevel få opplæring i faget norsk uavhengig av hvilken målform de velger. De samiske språkene er ikke målformer, men egne språk, som både er minoritetsspråk i de fleste områder i landet og er definert som truede språk av UNESCO. Dette innebærer at «retten til valg» i § 3-2 ikke er helt sammenlignbar med samme rett i § 3-1. En annen ting er at det er ingen andre fag i grunnskolen som elevene kan velge bort, så faget samisk blir i en særstilling i så måte. Vi er bekymret for at det vil føre til uforholdsmessig stort frafall/lekkasje fra samiskfaget, dersom elevene på 8.–10. trinn har en helt selvstendig rett til å velge bort samiskfaget. Vi er spesielt bekymret for at elever med fjernundervisning, eller elever som får klasseromsundervisning på skoler hvor svært få elever har samisk som fag, kan komme til å foreta sine valg ut fra andre hensyn enn egentlige faglige ønsker og interesser. I artikkelen peker Vangsnes på at bl.a. organisatoriske og faglig-sosiale forhold kan være med på å påvirke elevenes valg, samt at elevene kan vurdere sin egen samiskkompetanse som mangelfull mht. å følge planen for samisk 1. (Vangsnes 2021: 18.) Vi har grunn til å tro at dette spesielt gjelder elever i kommuner med få samisktalende elever, og små og faglig sårbare elevgrupper. Vi mener sekundært at dersom retten til å velge videreføres, så må det som et minimum fastsettes at dette er i samråd med foreldre. Videre er det av stor betydning at faglige, praktiske og strukturelle forhold omkring undervisningen er så gode og gjennomtenkte at det ikke er slike forhold som fører til at elevene velger bort samiskfaget.

Ett tiltak som vil kunne motvirke «lekkasje» fra faget, er å innføre tilleggspoeng for samisk som fag ved opptak til høyere utdanning. I dagens ordning gis det tilleggspoeng for realfag og for fremmedspråk fra videregående opplæring (Forskrift om opptak til høgare utdanning § 7-8). Vi foreslår at det også skal gis tilleggspoeng for samisk fra grunnskole og videregående skole. Det kan f.eks. gis tilleggspoeng kun for samisk som førstespråk (samisk 1); eller det kan gis tilleggspoeng etter et differensiert system, med høyest poengsum for samisk 1 og færre poeng for samisk som

andrespråk (samisk 2, 3 og 4), differensiert etter de ulike nivåene på faget. Dette kan bidra til å øke statusen for samiskfaget, og spesielt for samisk 1, samt at det kan være et insentiv for elevene til å fortsette med samisk gjennom hele skoleløpet.

Fjernundervisning og sterke språkopplæringsmodeller

Nasjonalt senter for samisk i opplæringa mener at det er bra at fjernundervisning kommer inn i lovverket. Dette vil kunne styrke opplæringa i og på samisk og også for andre fag i skolen. Vi støtter departementet i at det skal lovfestes at fjernundervisning skal være trygt og pedagogisk forsvarlig for elevene, og at det skal stilles krav at skolens utstyr, og lærere med kompetanse til å gi opplæring via fjernundervisning. I samisk sammenheng har man hørt om at problemer med utstyret hemmer opplæringa, så det er viktig at dette også blir lovfestet. Dette for å sikre at alle elever får en likeverdig opplæring uavhengig av form.

Det foreslås at det lovfestes at elever skal kunne få deler av opplæringen i et samiskspråklig miljø, der opplæringen i samisk ellers gis som fjernundervisning. Dette støtter vi, selv om vi mener at denne retten skal være ubetinget. Dette vil være med på å sikre like opplæringsvilkår for elevene, og være med på å styrke målet om at opplæringen skal gis etter sterke opplæringsmodeller, slik det kreves i læreplanene for fag. For eksempel får hele 80-85 % av det totale antallet elever som får opplæring i sørsamisk opplæringa via fjernundervisning. Når vi vet at mange av elevene bor i områder med liten eller ingen sørsamisk språkstøtte, så er et godt og forsterkende samisk språkmiljø helt nødvendig for å få sterke opplæringsmodeller. Vi støtter forøvrig også Sametinget i at både elever som mottar stedlig opplæring i samisk og opplæring via fjernundervisning, og bor utenfor samiske distrikt, skal ha rett til opplæring i samiskspråklig miljø. Det vil også være med på å sikre elevene muligheter til å møte, samhandle og bygge nettverk med andre elever i et samiskspråklig miljø. Dette vil igjen bygge opp under målsetningene om å bygge sin identitet som kommer fram i skolens målsetninger. Dette vil også være med på å oppfylle artikkel 30 i Barnekonvensjonen som gir samiske barn rett til "sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk". Det er vanskelig å se at fjernundervisning alene kan dekke denne retten. Organisering av et slikt opplegg, og avstand fra elevenes hjemsted, må tilpasses elevenes alder. På sikt tror vi at å sikre elevene en rett til å få deler av opplæringen i et samiskspråklig miljø kan være med på å øke deres motivasjon til å fortsette med samisk som fag (jf. vår merknad angående frafall i samiskopplæringa). Slik opplæring i samiskspråklig miljø kan organiseres som «språkleir» eller «språkbadopplæring», og en lovfestet rett vil på sikt kunne gi større forutsigbarhet, og dermed styrke både tilbudet om og den faglige organiseringen av slik opplæring.

Derimot mener vi at det **ikke er tilstrekkelig** at kommunens og fylkeskommunens pedagogiske og faglige skjønn skal være avgjørende for muligheten til å få deler av opplæringen i et samiskspråklig miljø når det er nødvendig. Vi mener at «skjønn» sammen med vilkåret «når det er nødvendig» er altfor diffust; dette momentet trekker da også departementet fram i kap. 27.6.3.4. Vi er også usikre på om alle kommuner og fylkeskommuner har saksbehandlere med tilstrekkelige kunnskaper innen samiskfaget til å gjøre disse vurderingene. Det ligger dessuten en usikkerhet i hvordan kommuner og fylkeskommuner vil veie faglig og pedagogisk skjønn opp mot økonomiske hensyn i en krevende budsjetteringssituasjon. Vi er redde for at skjønn og ikke-målbare vilkår vil føre til ulikheter i tilbudet

til samiske fjernundervisningselever rundt om i landet. Vi mener derfor at det bør være en ubetinget rett til å få deler av opplæringa i samiskspråklig miljø.

Angående læreplanverket og utdanningstilbudet

Vi støtter departementets forslag om å videreføre bestemmelsene om at Sametinget skal gi forskrift om det samiske lærestoffet i de nasjonale læreplanene i fag og om læreplaner for opplæring i samiske språk, samt forskrift om læreplaner i særskilte samiske fag i den videregående opplæringa. Vi mener likevel at Sametinget bør få utvidet sin myndighet til å fastsette forskriftene om de samiske læreplanene som skal gjelde innenfor forvaltningsområdet for samiske språk og andre elever i grunnskole og videregående opplæringa som har samisk opplæring. Det ville være naturlig at Sametinget ikke bare skal lage utkast i samråd med departementet, men også ha myndighet til å fastsette læreplanene for de samiske skolene.

Rett til samiskspråklige læremidler

Vi er uenige med departementet om at det ikke skal lovfestes rett til læremidler på samisk. Vi mener at samiske elever skal ha samme lovfestede rett til læremidler på eget språk som elever med bokmål og nynorsk har. Vi mener at retten til læremidler på samisk må lovfestes. Vi mener imidlertid at det verken er nødvendig eller ønskelig at disse læremidlene er parallellutgaver av de norske læremidlene. Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen påpeker at "den samiske skolen skal legge til rette for at elevene får en opplæring med basis i samiske verdier og samisk språk, kultur og samfunnsliv. Verdiene i formålsparagrafen er også samiske verdier og gjelder i den samiske skolen. I samisk skole er det viktig å ha et allsamisk perspektiv og et urfolksperspektiv, og å legge vekt på materiell og immateriell kulturarv som tradisjonell kunnskap, duodji/duodje/duedtie og slekts- og familierelasjoner." Dette er altså et annet utgangspunkt enn det den norske skolen har. For at læremidlene på samisk skal kunne oppfylle denne intensjonen, er det viktig at læremidlene på samiske språk blir utarbeidet med utgangspunkt i dette formålet og ut fra de samiske læreplanene som brukes i opplæring på samisk. De samiske læremidlene skal være basert på samisk kultur og samiske verdier, og de samiske læreplanene. Læremidlene må være tilpasset opplæring i både klasserom og fjernundervisning, da mange samiske elever har samiskopplæring via fjernundervisning.

En lovfestet rett vil være av stor betydning både for å sikre elevene tilgang til oppdaterte læremidler, og vil styrke elevenes kunnskaper om ulike emner på sitt eget språk. En opplæring med samiskspråklige læremidler sikrer at retten til opplæring på samisk blir oppfylt, og styrker for eksempel språklovens, samelovens og andre lovers formål om å styrke og utvikle samiske språk. For samiske elever som selv kan velge/velge bort samisk kan tilgang på læremidler være av betydning for om eleven velger samisk eller ikke. Dette vil også kunne gi et forutsigbart system for produksjon av læremidler på samiske språk.

Om elevens beste

Nasjonalt senter for samisk i opplæringa støtter departementets forslag om å legge inn ny paragraf i lovens kap. 10 om elevens beste, som støtter seg både på Grunnloven og Barnekonvensjonen. Vi minner imidlertid om at barnets beste er ikke alltid lett å definere, spesielt ikke dersom man ikke kjenner f.eks. et barns kulturelle bakgrunn som urfolk. Det kan fort skje at vurderingene om barnets

beste blir gjort ut ifra et majoritetsperspektiv, og så ser ikke myndighetene alltid barnets beste i et urfolksperspektiv. Her er flere artikler i Barnekonvensjonen sentrale. Vi ber derfor om at urfolksperspektivet også blir vektlagt, aller helst i loven, og som et minimum i lovens forskrifter og veiledning til loven. Vi støtter bl.a. Barneombudet og Foreldreutvalgets uttalelse om at loven bør inneholde momenter i vurderingen og gi veiledning om hvordan regelen skal forstås, loven må følges opp med mer konkrete veiledere for at bestemmelsen skal få praktisk betydning for elevenes skolehverdag. Her vil vi også understreke at foreldrene har en viktig rolle/er en viktig part i denne vurderingen, og at de er/må anses som en konsultasjonspart etter den nye konsultasjonsloven. (§4-4: Kommuner og fylkeskommuner har plikt til å konsultere representanter for berørte samiske interesser i saker om lokale forskrifter og andre beslutninger eller tiltak som vil påvirke samiske interesser direkte.) På skoleeiernivå blir det først å fremst snakk om å involvere lokale samiske interesser i saker som berører dem.

Lekser

Det blir foreslått at "Skolen kan påleggje elevane å gjere oppgåver utanom skoletida (lekser). Det må takast omsyn til at elevar har rett til kvile og fritid." Angående lekser mener vi at det må tydeliggjøres at skolene må ha gode rutiner for om elevene skal ha lekser, hvor mye og hvilke typer lekser den enkelte elev eventuelt skal ha. Eventuelle lekser skal kunne begrunnes faglig. Elever med samisk som fag vil som oftest ha et høyere timetall enn andre elever. Man må tilrettelegge også lekser slik at elever med samisk som fag ikke får en tilleggsbelastning, og slik at de også har fritid på lik linje med de andre. Dette betyr imidlertid ikke at samisklekser eventuelt må vike for andre lekser. Skolen må samordne dette. Lekser bør ikke være løsningen ved høyt fravær. Da burde skolen organisere en intensiv opplæring i skolen for å ta igjen opplæringen som ble tapt i fraværet. Jmfr. § intensiv opplæring 11-2.

Å være aktiv elev

Det foreslås å videreføre at elever skal være aktivt med i opplæringen, se forslaget til § 10-6 første avsnitt første setning. Det bør tydeliggjøres gjennom forskrift eller veileder hva som ligger inne i begrepet å være aktivt med i opplæringen. Hvordan skal elevenes aktivitet vurderes ut fra plikten om å være aktiv? Hva er tilstrekkelig aktivitet for en elev? Vi støtter forslaget om å lovfeste en plikt for kommunen og fylkeskommunen til å følge opp elever som har fravær fra opplæringen, se forslaget til § 10-6 første avsnitt andre setning.

Organisering av opplæringen

Samiske tall 14 viser som nevnt et veldig stort frafall av elever fra samiskopplæringa. En av flere mulige årsaker som nevnes, er strukturelle forhold knyttet til undervisningstilbudet. (Vangsnes 2021: 20). Vi er sterkt bekymret for utviklingen som beskrives, og antar at det som beskrives for lule- og sørsamiske elever, også er gjennomgående for alle elever, også nordsamiske, som er i et sterkt mindretall på sin skole, uavhengig av hvilket språk de har opplæring i. Det betyr at organiseringen av undervisningen kan være en av nøklene for å styrke samiskfaget. Undervisning etter sterke språkmodeller i flere fag kan være en måte å møte artikkel 30 på, men det må organiseres slik at det er mulig å gjennomføre. I tillegg til stedlig undervisning og fjernundervisning, så er det et stort behov for elever som er i sterkt mindretall på skolen, å få møte andre elever med samiskundervisning.

Språkbad eller språkleirskole bør lovfestes, slik vi har argumentert for tidligere i høringen. Det er også avgjørende at elevene får samiskopplæring innenfor ordinær skoletid; og at det blir slutt på organisering på ugunstige tidspunkt og samiskopplæring på fritiden, samt at opplæringen gis i timer der den overveiende rammer praktisk-estetiske fag og kroppsøving. Samiskelever har ofte et større timetall enn elever uten samisk i fagkretsen, og rektor og kontaktlærer bør vurdere elevenes totale arbeidsbelastning og evt. redusere noe av arbeidstrykket i andre fag ved behov.

Vi har ingen kommentarer på skolens lengde, antall skoledager, feriedager og daglig skoletid. Men vi ønsker å utvide begrepet skole/opplæring til også å gjelde innhold, kunnskaper og arbeidsoppgaver innenfor tradisjonelle samiske næringer som en del av elevens opplæring, for å sikre at samiske elever får følge med sine foreldre eller slektninger i tradisjonelle næringer og derigjennom få delta i sin kultur og på opplæring i sin kultur, slik de har rett til etter artikkel 30 i Barnekonvensjonen.

Tilpasset eller universell opplæring

Vi støtter departementets forslag alternativ 1 om å opprettholde begrepet tilpasset opplæring, da vi ser det som unødvendig å endre et begrep som er godt innarbeidet i våre språk, men at det tydeliggjøres i § 11.1. Vi oppfatter begrepet universell som meget ukonkret og diffust med tanke på hvordan opplæringen skal være. Vi mener at begrepet universell vil kunne oppfattes dithen at man mener at opplæringen også skal være såkalt kulturuavhengig opplæring. Dersom man ikke er bevisst sin opplæring/undervisning i kulturell kontekst, vil ofte ikke majoritetskulturer oppfattes som kulturer, men som en kulturuavhengig "normal" eller som "universell". Dette kan føre til at mange elever kommer utenfor det som er den såkalte normalen. Vi anser det ikke som hensiktsmessig å endre begrepet til "universell", da dette etter vår mening ikke gavner de samiske elevene og de andre elevene i Norge med ulike kulturer.

Det er meget bra at § 11-2 og § 11-3 intensiv opplæring i grunnleggende ferdigheter styrkes, og at elever på videregående opplæring får styrket opplæring i de fagene som de står i fare for å ikke bestå. Vi anser det som meget viktig at elevene får litt hjelp i tide slik at de både tilegner seg grunnleggende ferdigheter, fullfører og består videregående opplæring. Det bør også komme frem i §§ 11-2 og 11-3 at elevene skal få intensiv opplæring i kortere perioder ved behov og uten krav om sakkyndig vurdering eller annen omfattende saksbehandling. At dette er en vurdering som skolens lærerteam kan vurdere. Vi støtter også endringen av overskriften fra tidlig innsats til intensiv opplæring.

Vi støtter Sametingets innspill til lovutvalget om at det bør finnes en faglig sterk instans med kompetanse i samisk språk og kultur som kan gi bistand til førstelinjetjenestene. Sametinget legger til at regelverket må tilpasses slik at dette er synliggjort og tydelig.

Andre språk for elever med spesielle behov og pedagogisk-psykologisk tjeneste

Det var foreslått at paragrafene som omhandler ASK blir fjernet, fordi man anser dette som dobbeltregulering. Vi støtter departementet i å videreføre dagens lovgivning med spesielle regler om ASK i selve loven. Vi mener at ASK vil være uttrykksspråket til eleven og at det må sikres rett til å få opplæring i, og bruke dette språket, akkurat som det gjøres med tegnspråk og andre minoritetsspråk.

Også her vil vi peke på nødvendigheten av opplæring til pårørende. Vi støtter forøvrig ISAAC Norges uttalelse om ASK. Vi støtter departementet i å videreføre rett til opplæring i og på norsk tegnspråk. Vi støtter også de foreslåtte endringene i vilkårene for slik opplæring. Men vi mener også at det må komme frem i loven at samiske barn har rett til opplæring i og på samisk tegnspråk, da språket er sterkt kulturavhengig. Vi støtter departementets forslag om å fjerne kravet om sakkyndig vurdering fra PP-tjenesten før kommunene og fylkeskommunene fatter vedtak om fysisk tilrettelegging og personlig assistanse, tidlig eller utsatt skolestart, opplæring i og på norsk tegnspråk eller opplæring i punktskrift, tekniske hjelpemidler og mobilitet. Vi mener at for å tydeliggjøre at det ikke kreves sakkyndig vurdering av PPT, så bør dette framgå av de paragrafene hvor dette omtales §§ 2.4, 3.4, 6.3, 11.4 og 11.5. Ordlyden kan være slik: Det kreves ikke sakkyndig vurdering av PPT.

Vi foreslår ett tilleggspunkt *f) i § 11-8 Kva den sakkunnige vurderinga skal innehalde*.

– f) hensyn til elevens språklige og kulturelle bakgrunn.

Vi foreslår også at i § 11-13 Pedagogisk-psykologisk teneste, forlenges setningen for å sikre at samiske barns språklige og kulturelle bakgrunn blir hensyntatt i vurderingene. Setninga blir da slik:

b) hjelpe til med kompetanseutvikling og organisasjonsutvikling for å oppnå eit inkluderande og tilrettelagd opplæringstilbod *som tar hensyn til elevens språklige og kulturelle bakgrunn*.

Vi mener også at § 16.2 rådgivning om sosiale og personlige forhold, skal ivareta kultursensitivitet. Da forskrift til rådgivningsplikten foreslås å ikke videreføres, mener vi at det er viktig at kultursensitivitet ivaretas i selve loven. Vi foreslår at § 16-2 Rådgiving om sosiale og personlege forhold lyder slik: Kommunen og fylkeskommunen skal sørgje for at elevar får den rådgivinga som dei treng om *kulturelle*, sosiale og personlege forhold som kan ha innverknad på korleis dei har det på skolen.

Skolens informasjonsplikt overfor elever og foreldre

Vi støtter departementets forslag og minner om at informasjon også gjelder rettigheter til samisk opplæring for elever utenfor samisk språkforvaltningsområde. Vi er uenige med departementet i at informasjonsplikt om retten til opplæring i og på samisk ikke skal lovfestes særskilt. Med tanke på samiske språks fremtid, er det avgjørende at alle som har rett til opplæring i og på samisk får god informasjon om dette. Plikten til å informere om dette kan lett «forsvinne» i mengden av annen informasjon som kommunene og fylkeskommunene har plikt til å informere om. Vi mener derfor at denne informasjonsplikten må lovfestes særskilt. Dette er ett enkelt saksområde, som det ikke er paralleller til ellers i opplæringssystemet, så vi mener det er liten fare for at bestemmelsen skal «ese ut» på grunn av dette.

Rett og plikt til grunnskoleopplæring

Vi mener at i § 2-4 må det framgå at det ikke er et krav om sakkyndig vurdering før søknaden kan innvilges/avslås av kommunen. For øvrig støtter vi departementets forslag. Vi minner likevel på at vi tidligere i dette høringssvaret har skrevet ønsker å utvide begrepet skole/opplæring til også å gjelde opplæring i innhold og arbeidsoppgaver innenfor tradisjonelle samiske næringer som en del av elevens opplæring.

Grunnskoleopplæring gitt i videregående opplæring og samiske elever

Vi ser at departementet ønsker å Videreføre muligheten for kommunene og fylkeskommunene til å tilby mer grunnskoleopplæring til elever som har rett til videregående opplæring for ungdom. I denne forbindelse vil vi minne om at de aller fleste videregående skoler i Norge ikke kan tilby undervisning på samisk. Det er derfor ikke en god løsning for ungdommer som kommer fra en samisk grunnskoleopplæring (der de får opplæring på samisk) å bli tilbydd et 11. skoleår i grunnskolefag på en videregående skole. Det er forskjell på rettighetene til undervisning på samisk for samiske elever på grunnskolen og på den videregående skolen. Vi mener at i tilfeller der det er nødvendig med mer opplæring på grunnskolenivå før man begynner på en ordinær videregående skole, vil det i de fleste tilfeller være naturlig for eleven å få fortsette i det kommunale tilbudet på grunnskolen i stedet for å flyttes til det fylkeskommunale tilbudet på videregående skole. Dette mener vi på bakgrunn av at samiske elever har rett til et samiskspråklig grunnskoletilbud, men har ikke den samme retten når de begynner i videregående skole. Departementet viser også til at regjeringen «… vil vurdere å innføre en fylkeskommunal plikt til å gi et tilbud i overgangen fra grunnskolen til videregående opplæring …». I vurderingen av et overgangstilbud må vi påminne om de samiske ungdommenes rettigheter, og vi mener at det må tydeliggjøres at det må finnes alternative løsninger med et overgangstilbud som en «integrert del av videregående opplæring» i slike tilfeller.

Lærernes kompetanse og samisk opplæring

Departementet vurderer om det bør innføres en regel om at opplæring skal forberedes og følges opp av en lærer, og at en lærer som hovedregel skal være til stede sammen med elevene i opplæringssituasjonen. Departementet ber om høringsinstansene syn på dette. I hovedsak støtter vi dette. Vi vil likevel peke på en del problemstillinger som gjelder opplæring i og på samisk. Knapphet på utdannede samiskspråklige lærere er et vedvarende problem i alle områder av landet, og for alle tre språk, men spesielt i områder med liten samiskspråklig befolkning. Dette har forøvrig også Riksrevisjonen påpekt. Rekruttering tar tid, og fører til mangel på lærere med utdanning. Manglende lærerutdanning på lule- og sørsamisk vil derfor gi samiske elever et reelt problem. Hvis opplæringa i og på samisk ikke kan bli gitt av ufaglærte lærere med samiskkompetanse, er det mange steder ingen andre som kan gi den. Må elevene få fjernundervisning av en lærer, selv om de kanskje er mange nok til å skulle få tilbud på skolen? I slike tilfeller vil det ofte være bedre å ha et tilbud med en ufaglært lærer på skolen, enn å ha fjernundervisning med en kvalifisert lærer. Lovutvalget gir «en åpning i loven som tillater at personer med høy og relevant kompetanse, men som ikke har lærerutdanning, i særlige tilfeller skal kunne gi individuelt tilrettelagt opplæring og ha ansvaret for slik opplæring på lik linje med lærere». Vi støtter dette, men ser at den også bør gjelde for grupper, og at den også omfatter høy realkompetanse i samisk kultur og språk. Det må tydeliggjøres hvem som skal vurdere «høy og relevant kompetanse», og at samisk kulturkunnskap og språkkompetanse er med i vurderingen av kompetansen. Hvis man ikke finner en kvalifisert samisktalende lærer, bør det være lov å ansette en med språk- og kulturkunnskap, i en midlertidig morsmålslærerstilling. Urfolksdeklarasjonen legger vekt på at samiske barn har rett til undervisning i deres egen kultur og på deres eget språk, når det er mulig. Her bør man legge vekt på at en person har høy og relevant kompetanse som kan gi opplæring i og/eller på samisk enn at vedkommende har godkjent lærerutdanning.

Utvalget viser i tillegg til enkelte situasjoner der opplæringen kan skje uten at lærer er til stede, men listen er ikke uttømmende. Et eksempel er fjernundervisning og bruk av alternativ opplæringsarena. Det bør legges inn at bruk av samiske kulturbærere i undervisningen er et punkt i listen over unntak. For samiske barn kan det å få undervisning i fag som samfunnsfag, duodji, samisk, av noen som kjenner samisk virkelighet og samiske perspektiver og har tradisjonell kunnskap i ulike emner, være bedre enn å ha en faglært lærer uten denne kunnskapen. Dette vil også være mulig å gjøre på alternative opplæringsarenaer.

Dearvvuođat/hilsen

Karen Inga Eira
Leder
Sámi lohkanguovddáš – Sáme låhkåmguovdásj –
Saemien lohkemejarnge – Nasjonalt senter for samisk i opplæringa

Mielddus/vedlegg:

Kopiija/ kopi til: